

Univerzita Karlova
Pedagogická fakulta
Katedra českého jazyka a literatury

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Slovní zásoba současných populárních písní

Vocabulary of current popular songs

Annamária d'Almeida

Vedoucí práce: PhDr. Ladislav Janovec, Ph.D.

Studijní program: Specializace v pedagogice (B7507)

Studijní obor: Český jazyk a francouzský jazyk se zaměřením na vzdělávání (7507R037,
7507R039)

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma *Slovní zásoba současných populárních písní* vypracovala pod vedením vedoucího práce samostatně za použití uvedených pramenů a literatury. Dále prohlašuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 18. 4. 2018

.....

podpis

Poděkování

Veliké díky patří mému muži a mamince za obětavou pomoc s hlídáním a panu doktorovi Ladislavu Janovcovi za trpělivé vedení a užitečné připomínky při psaní mé bakalářské práce.

ANOTACE

Tato bakalářská práce analyzuje slovní zásobu českých písní populárních v roce 2016, a to konkrétně tvorbu autora Ondřeje Ládky. V hlavní části tato práce zkoumá vrstvy slovní zásoby, popisuje významovou stránku slov v textech hudebních projektů Slza a Xindl X a analyzuje tyto texty z hlediska frazeologie. Závěrem práce srovnává rozdíly v tvorbě Ondřeje Ládky v závislosti na projektu, pro který tvoří.

KLÍČOVÁ SLOVA

slovní zásoba, texty písní, populární hudba, frazeologie, český jazyk, píseň

ANOTATION

This bachelor thesis is analyzing of vocabulary of popular Czech songs in 2016, namely the work of Ondřej Ládek. In the main part, we explore the vocabulary layers, describe the meaning of the naming units in the lyrics of the Slza and Xindl X musical projects and we analyze these lyrics from the point of view of phraseology. In conclusion this bachelor thesis compare differences in the work of Ondřej Ládek depending on project.

KEYWORDS

vocabulary, lyrics, pop music, phraseology, Czech language, song

Obsah

1	Úvod.....	- 7 -
2	Excerpovaný materiál, metodologie.....	- 8 -
3	Uspořádání slovní zásoby.....	- 9 -
3.1	Vrstva vymezená příslušností k jiným útvarům národního jazyka.....	- 10 -
3.1.1	Obecná čeština.....	- 10 -
3.2	Vrstva vymezená původem.....	- 14 -
3.3	Vrstva vymezená časovou platností.....	- 14 -
3.3.1	Neologismy.....	- 14 -
3.4	Vrstva vymezená slohovými příznaky.....	- 15 -
3.4.1	Hovorová slova.....	- 15 -
3.4.2	Knižní slova.....	- 17 -
3.4.3	Termíny.....	- 18 -
3.5	Vrstva vymezená expresivitou.....	- 19 -
3.5.1	Kladné příznaky expresivity.....	- 19 -
3.5.2	Záporné příznaky expresivity.....	- 20 -
4	Významová stránka slov.....	- 22 -
4.1	Slova mnohovýznamová.....	- 22 -
4.1.1	Metafory.....	- 22 -
4.1.2	Metonymie.....	- 23 -
4.2	Homonyma.....	- 23 -
4.2.1	Homonyma podle rozsahu.....	- 23 -
4.2.2	Nepravá homonyma.....	- 24 -
4.2.3	Paronyma.....	- 25 -
4.3	Opozita.....	- 26 -
4.4	Synonyma.....	- 26 -
5	Frazémy.....	- 30 -
5.1	Přirovnání.....	- 30 -
5.1.1	Lexikální varianty.....	- 30 -
5.1.2	Frazeologické kontaminace.....	- 31 -
5.2	Frazémy neslovesné.....	- 31 -
5.2.1	Morfologické varianty.....	- 32 -
5.2.2	Stylistické varianty.....	- 33 -
5.2.3	Komplexní varianty.....	- 33 -
5.3	Frazémy slovesné.....	- 33 -

5.3.1	Lexikální varianty.....	- 34 -
5.3.1	Syntaktické varianty	- 35 -
5.3.2	Komplexní varianty	- 35 -
5.3.3	Frazeologické kontaminace	- 37 -
5.4	Frazémy větné.....	- 38 -
5.4.1	Lexikální varianty.....	- 39 -
5.4.2	Frazeologické kontaminace	- 39 -
6	Porovnání autorského stylu Ondřeje Ládky v textech kapel Slza a Xindl X	- 41 -
6.1	Kapela Slza	- 41 -
6.2	Xindl X	- 45 -
7	Závěr.....	- 51 -
8	Seznam použitých informačních zdrojů	- 53 -

1 Úvod

Tématem mé bakalářské práce je slovní zásoba současných populárních písní. Původním záměrem práce bylo porovnání tvorby pěti nejhranějších kapel a interpretů za rok 2016. Analýza textů mě však dovedla k autorovi Ondřeji Ládkovi, který stojí za texty dvou z pěti vybraných kapel. Jsou to kapely Slza a autorský projekt Ondřeje Ládky, vystupujícího pod pseudonymem Xindl X.

Ondřej Ládek, hudebník, textař a scénárista, vstoupil na českou hudební scénu v roce 2008 s albem *Návod ke čtení manuálu*. Jako scénárista se proslavil českým sitcomem *Comeback*, který se začal vysílat v témže roce. Jeho tvorba je značně polytematická. V písních Xindla X se objevuje široké spektrum témat od protestsongů reflektujících současný stav společnosti až po klasická témata popisující intimní vztahy. Ve všech těchto textech rád využívá celou škálu přirovnání a frazémů, jež se obvykle soustřeďují kolem jednoho vybraného motivu.

Existuje více prací zabývajících se slovní zásobou různých interpretů napříč žánry, nicméně vzhledem k aktuálnosti materiálu je tato práce unikátní ve své snaze zachytit působení jazyka na posluchače skrze texty kapel populárních v krátkém období jedné hudební sezony. Při výběru textů k analýze jsem se snažila vyvarovat osobních sympatií a texty jsem volila podle několika základních kritérií. Za prvé to byl jazyk textů a národnost interpretů. Dalším kritériem byla aktuálnost, a proto jsem zvolila písně hrané v roce 2016. Posledním kritériem byla úspěšnost u publika, tedy popularita písně, resp. autora. Toto kritérium jsem splnila výběrem pěti nejhranějších kapel podle oficiálního žebříčku nejhranějších skladeb v českých rádiích České národní skupiny Mezinárodní federace hudebního průmyslu (IFPI). Komplexní jazyková analýza všech textů Ondřeje Ládky by byla příliš obsažná pro jednu bakalářskou práci a analýza pouze textů písní hraných v roce 2016 by naopak byla nedostatečná, proto jsem k podrobnější analýze vybrala celá alba, ze kterých písně pocházejí.

Při analýze textů jsem se zaměřila na uspořádání slovní zásoby a významovou stránku slov. Uspořádání slovní zásoby jsem analyzovala z hlediska vrstvy slovní zásoby. U významové stránky slov jsem se zaměřila na homonyma, nepravá homonyma, paronyma, antonyma a synonyma, které se objevují v textech Ondřeje Ládky nejčastěji. Dále jsem se věnovala analýze frazémů podle koncepce Františka Čermáka a závěrem jsem srovnávala rozdílný přístup Ondřeje Ládky k tvorbě v závislosti na projektu, pro který tvoří.

2 Excerpovaný materiál, metodologie

Kritériem výběru písní a interpretů, kterými se v práci zabývám, byly žebříčky Národní federace hudebního průmyslu, konkrétně hitparáda nejhranějších českých písní TOP 50 CZ. Podrobná analýza týdenních žebříčků za celý rok 2016 nasměřovala práci k vybraným interpretům, z nichž jsem nakonec na základě totožného autorství zvolila texty kapel Slza a Xindl X. Aby bylo splněno kritérium aktuálnosti, analyzovala jsem pouze texty z alb, ze kterých pocházejí nejhranější písně roku 2016. U skupiny Slza to bylo jejich debutové album z roku 2015 *Katarze* a u Xindla X jeho zatím poslední album *Kvadratura záchranného kruhu* z roku 2016 a singl *Cudzinka v tvojej zemi*, který vyšel v témže roce.

Vzhledem k aktuálnosti textů nebyly a doposud nejsou k dispozici žádné tištěné zpěvníky, proto jsem čerpala především ze zápisů písní na internetu. Přepisy textů jsou k dispozici na webové stránce „*karaoketexty.cz*“, nicméně vzhledem k častým chybám gramatickým či v přepisu versologické struktury jsem se spoléhala na vlastní poslech alb, které v práci uvádím jako zdroje citací.

Odborné publikace a studie, o které se práce opírá, jsou *Příruční mluvnice češtiny* od kolektivu autorů, učebnice *Nauka o slovní zásobě* od Přemysla Hausera a studie Ladislava Janovce *Nevětné frazémy v nové slovní zásobě*, obsažená v publikaci *Neologizmy v dnešní češtině*. Z lexikografických publikací, které mi posloužily pro kontrolu příslušnosti daných výrazů k různým vrstvám slovní zásoby či k typům vyjádření, vycházím především z prací: *Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost*, *Slovník nespisovné češtiny* od Jana Huga, *Slovník cizích slov* od kolektivu autorů Nakladatelství Plot, pětidílná řada *Slovník české frazeologie a idiomatiky* od Františka Čermáka, *Slovník českých synonym* od Karla Paly a Jana Všíanského.

3 Uspořádání slovní zásoby

Tato kapitola zkoumá zastoupení jednotlivých vrstev slovní zásoby v textech Xindla X a kapely Slza. Vrstvy vymezujeme v souladu s Přemyslem Hauserem, tzn. rozlišujeme vrstvy vymezené příslušností k jiným útvarům národního jazyka, vymezené původem, časovou platností, slohovými příznaky a expresivitou (1986). Vrstvu vymezenou frekvencí užití jsme záměrně vynechali, protože se k ní nevztahuje žádná část slovní zásoby analyzovaných textů, a z vrstvy vymezené časovou platností jsme se zaměřili vzhledem k aktuálnosti a žánru rozebíraného materiálu pouze na kategorii neologismů. Všechny tyto vrstvy dělíme ještě na užší podskupiny v závislosti na tom, jak se v textech vyskytují. Vzhledem k tomu, že analyzujeme texty populárních písní, u kterých se předpokládá co nejširší záběr posluchačů, je v textech hojně zastoupená obecná čeština, naopak regionalismy či argot, které jsou blízké vždy jen úzké skupině uživatelů, se v textech neobjevují vůbec.

Pro texty Ondřeje Ládky je charakteristická určitá tematická vyhraněnost, zvláště v textech, které píše pro svůj vlastní projekt Xindl X. Jednotlivé písně se odlišují nejen tematicky, ale také stylistickými prostředky. Protestsongy a společensko-kritické texty mívají větší míru negativní expresivity než texty milostné. Nejvýraznějším prvkem jak v textech kapely Slza, tak v písních Xindlových je používání obecné češtiny. Ondřej Ládek, autor textů kapel Slza a Xindl X, pochází z Prahy a tato skutečnost se výrazně odráží na slovní zásobě jeho textů. Jako scénárista se Ondřej Ládek zabývá širokým spektrem témat a pozoruje různá prostředí z hlediska jejich jazykových odlišností, takže se v jeho textech objevují slova z různých vrstev slovní zásoby v závislosti na tématu, kterým se právě zabývá. Výběr slov se tedy často soustřeďuje kolem jednoho ústředního motivu, jenž se často objevuje i v názvu písně. Například v písni *Na vodě* jsou to slova spojená s tematikou plavby: neutrální výrazy „člun“, „plachty“, „vítr“, „břeh“ i výrazy odborné „navigace“, „uzly“.¹

¹ Píseň „Na vodě“ (Xindl X, 2016: 1)

3.1 Vrstva vymezená příslušností k jiným útvarům národního jazyka

Tuto vrstvu bychom mohli rozdělit ještě na kategorie podle rozdílů teritoriálních a podle rozdílů sociálních, ale jak jsme se již jednou zmínili, vzhledem k cílové skupině, na kterou jsou texty zaměřeny, budeme analyzovat pouze slova obecné češtiny, která spojuje všechny Ládkovy texty do kompaktního celku a do značné míry charakterizuje jeho autorský styl.

3.1.1 Obecná čeština

Tento útvar českého jazyka je velmi specifický, a i v odborných publikacích se o něm píše jako o útvaru, na jehož psanou podobu jsme málo zvyklí². Jeho součástí jsou jak tvary spisovné, tak tvary nespisovné a tvary s příznakem hovorovosti. Obecná čeština je velmi diskutovaným útvarem českého jazyka, překrývá většinu námi vyjmenovaných vrstev a jen těžko se dá považovat za homogenní celek. Prvky obecné češtiny, které se objevují v Ládkových textech, můžeme rozdělit na tři typy: fonetické, morfologické a lexikální. Příkladem fonetického typu je diftongizace *ý, í >ej/ěj* ve slovech „*bejt*“³, „*každej*“⁴, „*závoděj*“⁵; užití těchto variant je ve všech případech motivované jejich melodičností a částečně i výstavbou rýmu jako v případě:

„Dál chci snít a přijde-li zlej sen

Stejně to nechci vzdát

Málo čím, jak tím si jistej jsem“⁶

Dalšími hláskovými jevy typickými pro obecnou češtinu, je vynechání slabičného – l v zakončení přičestí činného v mužském rodě, vynechání koncového *-í* a *-e* ve 3. a 2. osobě plurálu přítomných tvarů sloves či zjednodušení souhláskových skupin, jako je tomu v následujících příkladech: „*chcem*“⁷, „*skrývaj*“⁸

² Sgall, 2004: 20

³ Píseň „Atrakce“ (Slza, 2015: 2)

⁴ Píseň „Na palubě Titaniku“ (Xindl X, 2016: 10)

⁵ Píseň „Na vodě“ (Xindl X, 2016: 1)

⁶ Píseň „Fáze pád“ (Slza, 2015: 8)

⁷ Píseň „Žáby v hrnci“ (Xindl X, 2016: 3)

⁸ Píseň „Světlo na konci tunelu“ (Xindl X, 2016: 4)

„Všichni však tvrdili, že v tom bytě nežijí

Žádný lidi desítky let

...

*Co sis s realitou **splet**“⁹*

„Chtěl bych fakt zvednout hlavu,

*Ale pak jen koukám se, **kerý***

Futra jsou vhodný na zaseknutí sekery“¹⁰

Ve všech případech je užití těchto obecněčeských variant motivováno rýmem. V prvním případě se z literárně teoretického hlediska jedná o rýmové echo, kdy je kratší slovo zcela obsaženo ve slově delším „*let – splet*“. Ve druhém případě autor vytváří výběrem slov rým dvouslovný „*se, kerý – sekery*“.

O fonetický jev se jedná i v případě užití protetického *v*, které je v obecné češtině častým jevem:

„Běžím mu vstříc, věřím, že snad mi

*Bude **vo** trochu líp, než bylo za tmy“¹¹*

*„A naše svoboda je tak bezbřehá, že už to **dovopravdy** nejde více“¹²*

„Jenže na cestě z kruhu svítí spousta barů

*A každé z nich mi **votevírá** náruč“¹³*

Ondřej Ládek tuto hláskovou změnu využívá pouze v textech, které píše pro svůj vlastní projekt Xindl X. Je to pravděpodobně dáno tím, že spolu s unifikací koncovky *-ma* v instrumentálu množného čísla se jedná o velmi výrazné obecněčeské prvky, které by narušovaly jinak poměrně neutrální stylové zbarvení písni kapely Slza.

⁹ Píseň „Gréta“ (Xindl X, 2016: 5)

¹⁰ Píseň „Vitr v kešení“ (Xindl X, 2016: 6)

¹¹ Píseň „Světlo na konci tunelu“ (Xindl X, 2016: 4)

¹² Píseň „Žáby v hrnci“ (Xindl X, 2016: 3)

¹³ Píseň „Vitr v kešení“ (Xindl X, 2016: 6)

Poslední hláskovou změnou, kterou lze pozorovat v textech Ondřeje Ládky, je záměna koncové samohlásky *-i* u komparativu adverbii za souhlásku *-c*. Tato změna mění počet slabik ve slově a je tedy využívána zvláště kvůli rytmu, jedná se vlastně o podobný princip zkracování jako u vynechání slabičného *l*. V analyzovaných písních se tento jev objevuje zřídka, ale přesto jej můžeme pozorovat v textech obou projektů, pro které Ládek tvoří.

*„Můžeš mě vzít a spoutat etiketou,
pozdějc či dřív se vymaním z pout“¹⁴*

*„Můj člun asi trpí závadou,
Je častějce na dně nežli za vodou“¹⁵*

Dalším obecněčeským prvkem morfolologického typu je unifikace adjektivních koncovek středního a mužského životného rodu v množném čísle v jednotnou koncovku *-ý*. I užití tohoto prvku je motivováno jeho zpěvností a výstavbou rýmu, jak můžeme vidět v tomto verši:

*„Na city **mý** a **tvý** už prach si sedá
Ač to **vím**, **pokouším** se dál...“¹⁶*

Přivlastňovací zájmena „*mé*“ a „*tvé*“ se ve své obecněčeské variantě lépe rýmují se slovesem „*vím*“ a „*pokouším*“ a vytváří tak společně vnitřní rým. Unifikace koncovky *-ma* v instrumentálu množného čísla je dalším příkladem obecněčeského prvku v morfologické rovině a objevuje se pouze ve dvou textech Xindla X. Je to velmi výrazný prvek a na rozdíl od jiných obecněčeských prvků jej autor používá zřídka.

*„Vždyť i s **náma** je co nevidět uloží k ledu, jó pěkně k ledu“¹⁷*

Poslední typ lexikální se v textech vyskytuje oproti předchozím typům méně, přesto je v písních dost výrazný. Motivací k jeho použití je nejen výstavba rýmu, ale také stylistické zabarvení písní. Výrazy obecné češtiny jsou zastoupeny především substantivy a slovesy, ale objevují se i mezi neohebnými slovními druhy, jako jsou příslovce, např. slovo *furt* se

¹⁴ Píseň „Etikety“ (Slza, 2015: 4)

¹⁵ Píseň „Na vodě“ (Xindl X, 2016: 1)

¹⁶ Píseň „Katarze“ (Slza, 2015: 7)

¹⁷ Píseň „Na palubě Titaniku“ (Xindl X, 2016: 10)

objevuje ve dvou skladbách. Na rozdíl od příslovčí *stále* a *pořád*, které mají též význam, má příslovce *furt* výhodu, že se dobře rytmičuje, protože je jednoslabičné.

„Přitom cejtím se **furt** jako malej kluk“¹⁸

„Mám vítr z lidí, co **furt** jen závoděj a záviděj“¹⁹

Ze sloves jsou to například výrazy „*natřít*“²⁰ to někomu (porazit někoho), *zdejchnout se*

„Nandej mi do hlavy svůj hmyz

Mám sprej a řeknu, brouku zmiz

A **zdejchnu** se z tvejch estakád“²¹

Obecněčeská substantiva, která lze v textu najít, mají často expresivní zabarvení. Například slova jako „*frajer*“, „*čumil*“ či vulgarismy, kterým se podrobněji věnujeme v jedné z dalších podkapitol.

„Míříme **kvéry** na všechny **frajery**, co nejdou se směry naší éry“

Naši svobodu chcem ochránit, a to nejsou jenom **cancy**“²²

„Tři tisíce tři sta třicet čtyři

kiláků je od Betléma k Mekce“²³

Sufix *-ák* často odvozuje stylisticky příznaková pojmenování univerbizací, v tomto případě se jedná o původní slovo *kilometr*, které je zde nahrazeno nespisovnou variantou *kilák*.

¹⁸ Píseň „Světlo na konci tunelu“ (Xindl X, 2016: 4)

¹⁹ Píseň „Na vodě“ (Xindl X, 2016: 1)

²⁰ Píseň „Vít v kešení“ (Xindl X, 2016: 6)

²¹ Píseň „Etikety“ (Slza, 2015: 4)

²² Píseň „Žáby v hrnci“ (Xindl X, 2016: 3)

²³ Píseň „Od mozku k srdci“ (Xindl X, 2016: 8)

3.2 Vrstva vymezená původem

Cizích slov, která by nebyla uvedena v slovníku spisovné češtiny, je v analyzovaných textech velmi málo a vyskytují se v nich vždy za účelem výstavby exotického rýmu a rýmového echa. Součástí rýmové dvojice exotického rýmu musí být alespoň jedno cizí slovo. Jestliže je kratší rýmované slovo cele obsaženo v jiném slově, jedná se o rýmové echo.

*„Vyrážím vpřed do dalších **eskapád**
A čeká-li mě **dneska pád**“²⁴*

*„Jsi **diva** z **divanu**, sedáš si na vanu
A smeješ se pod vočí **černý splíny**“²⁵*

*„Ale jak když jiný **maj**
Cash a ty máš jenom **pleš**“²⁶*

*„Srdce tep hlavu přepnul do pozice **off**
V boku šíp mám, dál mě **lov**“²⁷*

3.3 Vrstva vymezená časovou platností

Vzhledem k aktuálnosti textů nejsou v písních Ondřeje Ládky zastoupeny historismy ani archaismy, budeme se tedy v této vrstvě zabývat pouze neologismy.

3.3.1 Neologismy

Neologismy, v čistě lexikální podobě, najdeme v textech zřídka, obvyklejší jsou nové frazémy, kterým se budeme věnovat v poslední kapitole. V analyzovaných textech můžeme najít pouze dva výrazy, označující nové jevy či skutečnosti. Prvním takovým výrazem je

²⁴ Píseň „Od mozku k srdci“ (Xindl X, 2016: 8)

²⁵ Píseň „Popelka“ (Xindl X, 2016: 2)

²⁶ Píseň „Mušle“ (Xindl X, 2016: 9)

²⁷ Píseň „Pozice off“ (Slza, 2015: 9)

slovní spojení „*elektronicky evidentní*“, kterým autor naráží na aktuální pojem EET neboli elektronická evidence tržeb. Tento pojem, pocházející z české legislativy, označuje hojně diskutovaný zákon o kontrole tržeb podnikatelů.

„*Vždyť je to elektronicky evidentní*

Že tolik svobody nás trápí“²⁸

Dalším současným pojmem je název aplikace umožňující vyhledávání míst a usnadnění navigace na cestách.

„... *a jedu k bráně, když nemám puk*

A cestu ke štěstí hledám na Google mapách“²⁹

3.4 Vrstva vymezená slohovými příznaky

Přemysl Hauser dělí tuto vrstvu na slova hovorová, slova knižní, termíny a na poetismy (1986). Poslední podskupině se věnovat nebudeme, protože se v textech neobjevuje. Slova knižní a hovorová staví do protikladu jako dva krajní póly stylových příznaků.³⁰

3.4.1 Hovorová slova

Slova s tímto příznakem bývají často součástí nespisovného jazyka, my jsme se ale zaměřili na slova, která jsou uvedena v *Slovníku spisovné češtiny* jako slova spisovná s hovorovým příznakem. Patří sem jak ohebné, tak neohebné slovní druhy. V analyzovaných textech jsou to hovorová substantiva, slovesa, číslovky a částice. Některá slova řadíme mezi slova s hovorovým příznakem, protože vznikla univerbizací, jindy tento příznak slova nabývají pouze v konkrétních frazémeh. Frazémy se budeme podrobněji zabývat ve čtvrté kapitole.

²⁸ Píseň „Žáby v hrnci“ (Xindl X, 2016: 3)

²⁹ Píseň „Světlo na konci tunelu“ (Xindl X, 2016: 4)

³⁰ Hauser, 1986, s. 29

„Mám **státnice** už ze tří jazyků,
Už vyrostl jsem z naivního floutka
A hraju ve hře, co znám z **rychlíku**
A ani nevím, čím jsem loutka“³¹

Použití neutrálního spojení „státní zkouška“ by narušilo rytmus verše, navíc by působilo rušivě, vzhledem k celkovému stylovému zabarvení písně, proto autor volí univerbizaci tohoto slovního spojení. Slovo „rychlík“ je zde použito jako součást frazému „znát něco z rychlíku“, a právě proto je v SSČ hodnoceno jako hovorové, na rozdíl od jeho významu jakožto dopravního prostředku.

V textech nacházíme hovorová substantiva „švanda“, „holka“, „kluk“, „táta“ či „lidi“

„Gréta byla křehká **holka**
S podmanivým hlasem
...
Všichni však tvrdili, že v tom bytě nežijí
Žádný **lidi** desítky let“³²

Slovo s hovorovým příznakem „flám“ a neurčitá hovorová číslovka „pár“ se opakovaně nachází jak v textech Xindla X, tak v textech kapely Slza.

„Vážně nejsem tvou atrakcí,
vstupenkou na bájněj **flám**“³³

„Za sebou velkéj **flám** a v kapse tajnej plán, co nestopne ho nic“³⁴

„Už zase skončil **flám**, do vodky džus ti dám a pak Ti spočítám nový
ztráty“³⁵

³¹ Píseň „Světlo na konci tunelu“ (Xindl X, 2016: 4)

³² Píseň „Gréta“ (Xindl X, 2016: 5)

³³ Píseň „Atrakce“ (Slza, 2015: 2)

³⁴ Píseň „Fáze pád“ (Slza, 2015: 8)

³⁵ Píseň „Popelka“ (Xindl X, 2016: 2)

„Co bylo, bylo, žádná z nich není mou milou
Jen **pár** jizev na těle a na duši mi zbylo“³⁶

„Jsem tady jen **pár** dní, a přesto o všech vím, co nevyjdou mi vstříc“³⁷

Další hovorové výrazy, které můžeme v textech nalézt, jsou slovesa „čůráme“ či „nandej“

„**Nandej** mi do hlavy svůj hmyz
Mám sprej a řeknu, brouku zmiz
A zdejchnu se z tvech estakád“³⁸

Z částic se objevuje pouze modální částice „fakt“, což je pravděpodobně motivováno snazší rytmicizací jednoslabičných slov. Neutrální varianta „skutečně“ nebo „opravdu“ by výrazně narušila rytmickou i melodickou strukturu písně.

„Chtěl bych **fakt** zvednout hlavu“³⁹

3.4.2 Knižní slova

Knižní výrazy nejsou v analyzovaných textech příliš časté, a pokud se objevují, je to většinou motivováno tématem či rýmem jako v následujících ukázkách:

„Mám vítr v kešeni a ostudu jak lešení,
Vím, že už jen vzpomínky zbydou k **potěše** mi“⁴⁰

V písni „Gréta“, která má nostalgický nádech, jsou knižní výrazy zastoupeny nejvíce. Píseň má částečně formu vyprávění a knižní výrazy se hodí k celkové atmosféře písně. Ani v ní však Ládek neustupuje od obecné češtiny.

³⁶ Píseň „Mýval“ (Xindl X, 2016: 7)

³⁷ Píseň „Fáze pád“ (Slza, 2015: 8)

³⁸ Píseň „Etikety“ (Slza, 2015: 4)

³⁹ Píseň „Vítr v kešeni“ (Xindl X, 2016: 6)

⁴⁰ Píseň „Vítr v kešeni“ (Xindl X, 2016: 6)

„Na večer do oken se **linul** tón za tónem
Melodie, co moc má
Naději dát, že v týchle době **neutonem**
Byť je nemocná“⁴¹

Slova „potěcha“, „tonout“ a „linout se“ uvádí slovník jako knižní výrazy, nicméně některá slova, která Ondřej Ládek v textech používá, jako např. *číš* či *katarze*, se mohou zdát dnešnímu publiku již zastarávající, přestože kodifikace tak daleko ještě nedošla.

3.4.3 Termíny

Tato kategorie se v textech prakticky nevyskytuje. Je to dáno především tím, že se termíny nehodí k tématům, které Ondřej Ládek volí, ani nebývají obvykle používány v písňových textech.

„Od povrchů **Marsu** k **Venuši**
Je to na sto milionů mil“⁴²

„Všechno dobrý je i k něčemu zlý,
Připomínaj mi na kapesníku uzly
...a tak rychlostí těch **uzlů** se teď vzdaluju zlu
Na chatrný děravý bárce“⁴³

Jedinými příklady by mohly být termíny z námořní dopravy *uzel* a termíny hvězdářské, kosmonyma *Mars* a *Venuše*. Autor použitím termínu *uzel* podtrhuje tematiku plavby a zároveň využívá homonymity slova *uzel* v předcházejícím verši.

Hvězdářské termíny *Mars* a *Venuše* zase tematicky zapadají do písně *Od mozku k srdci*, ve které se popisují různé vzdálenosti, navíc je těmto konkrétním planetám přisuzována charakteristika mužského a ženského principu, takže se s nimi v uměleckém textu dobře pracuje.

⁴¹ Píseň „Gréta“ (Xindl X, 2016: 5)

⁴² Píseň „Od mozku k srdci“ (Xindl X, 2016: 8)

⁴³ Píseň „Na vodě“ (Xindl X, 2016: 1)

3.5 Vrstva vymezená expresivitou

Podle Přemysla Hausera rozeznáváme expresivitu inherentní, přímo spjatou se slovem a expresivitu adherentní, která vyplývá z užití slova v textu.⁴⁴ Expresivita, citový příznak slov, se objevuje téměř v každém uměleckém textu, ať už se jedná o expresivitu inherentní či adherentní. V textech Ondřeje Ládky jsou zastoupeny oba typy expresivity, my se nicméně budeme věnovat rozdělení expresiv na kladná a záporná. Takovéto dělení má menší nároky na subjektivní interpretaci významu. Ondřej Ládek v textech využívá širokou škálu citově zabarvených slov. Zvláště v textech jeho vlastního projektu Xindl X je množství převážně záporných expresiv. Je to do značné míry dáno společenskokritickým obsahem jeho písní. Ve skladbách psaných pro kapelu Slza se expresiva i přes značný romantický obsah písní téměř vůbec nevyskytují.

3.5.1 Kladné příznaky expresivity

Kladné příznaky expresivity nejsou v textech Ondřeje Ládky příliš zastoupeny. Je to dáno především tematickým zaměřením písní. V textech Xindla X je častá kritika společnosti a nespokojenost v milostných vztazích, zatímco texty kapely Slza jsou co do celkového výrazu laděny více neutrálně.

Jedním z mála příkladů kladného příznaku expresivity je eufemismus *popelka*, který se nachází ve stejnojmenné písni, která odkazuje nejen na pohádkovou postavu Popelky, ale také na význam apelativizované podoby jména, tj. „opomíjená dívka, žena“⁴⁵.

*„Jsi místní **popelkou**, hraješ si na velkou, každou noc vyzkoušíš novéj střevíc“⁴⁶*

*„Kdyby co bylo, nebylo, nemohl bych, **lásko**, stejně jak ty, Doufat, že nejsme jen pouhým námětem pro další takty“⁴⁷*

⁴⁴ Hauser, 1986: 48

⁴⁵ Červená, 1998: 292

⁴⁶ Píseň „Popelka“ (Xindl X, 2016: 2)

⁴⁷ Píseň „Mýval“ (Xindl X, 2016: 7)

Slovo *láska* nemá samo o sobě citový příznak, jedná se o nociální lexém, nicméně v kontextu písně je toto slovo použito jako něžné oslovení blízké osoby, a proto jej řadíme mezi adherentní expresiva.

3.5.2 Záporné příznaky expresivity

Na rozdíl od textů, které tvoří Ondřej Ládek pro kapelu Slza, objevují se v písních Xindla X slova se zápornými příznaky. Oba projekty totiž cílí na jiné posluchače, přestože dosahují srovnatelné popularity. Témata textů kapely Slza bývají spojená s milostnými vztahy a snaží se zaujmout především mladší věkovou skupinu, převážně dívky. Oproti tomu Xindl X prostřednictvím textů reaguje na současnou politickou situaci a kriticky hodnotí společnost, čímž cílí na publikum o něco starší, proto se v jeho textech častěji objevují hanlivá, zhrubělá, či dokonce vulgární slova. Z hanlivých výrazů jsou to například slova „*čumil*“, „*sprosták*“, „*floutek*“ či slovo „*verbež*“, jehož užití je motivováno jak rýmem „*chceš – verbež*“, tak i snahou o větší naléhavost sdělení. Slovo „*flám*“ se dokonce vyskytuje v písních obou projektů opakovaně.

„*Herečkám bradavky, čumilům rohovky, sprostákům jazyky, kuřákům plíce*“⁴⁸

Vulgární slova jsou zastoupena dokonce i v nářečních podobách, kromě obecněčeského interdialektu se v textu vyskytuje i moravské nářečí. I v tomto případě je výběr právě této varianty motivován rýmem, resp. začátečním písmenem daného slova, jiný vulgarismus, byť s totožným významem, by nemohl vést k rýmu „*chceš – velkym eš*“

„...*ale jak když jiný maj to, co ty celej život chceš*

...

Proč úspěch má kdejakej šulin s velkym eš

...

Co to světu vládne za verbež“⁴⁹

⁴⁸ Píseň „Žáby v hrnci“ (Xindl X, 2016: 3)

⁴⁹ Píseň „Mušle“ (Xindl X, 2016: 9)

Obecná čeština je zde reprezentována unifikací adjektivní koncovky mužského rodu v singuláru a je motivována rýmem a rytmem a melodií těchto variant.

„Životy máme *posraný*

A boty pochcaný“⁵⁰

⁵⁰ Píseň „Mušle“ (Xindl X, 2016: 9)

4 Významová stránka slov

V této kapitole budeme analyzovat texty z pohledu sémantického, tedy na základě významů slov a významových vztahů, které mají tyto texty ve slovní zásobě. Významové vztahy dělíme na paradigmatické a syntagmatické.⁵¹ Pod paradigmatické vztahy řadíme synonymii a opozitnost. Syntagmatické vztahy jsou mezi slovy polysémními a u slov homonymních. Texty, které analyzujeme, jsou texty umělecké a vyznačují se víceznačností, proto jako první kategorii uvádíme kategorii slov mnohovýznamových. Vtip textů pramení mimo jiné z hry se slovy a z užití různých básnických prostředků, jako jsou metafora, kontrast, paradox či kalamburní rýmy, pro které je typické používání různých typů homonym, nepravých homonym a antonym. Bohatost autorovy slovní zásoby je patrná na jeho práci se synonymy.

4.1 Slova mnohovýznamová

Mnohoznačnost neboli polysémie je běžnou součástí jazyka. Jediným slovem tak můžeme v závislosti na kontextu pojmenovávat více skutečností. Rozlišujeme původní význam slova a význam přenesený. Slova mnohovýznamová dělíme v lexikologii podle typu přenesení významu na: metaforu, metonymii a synekdochu.⁵²

4.1.1 Metafory

Metafory dělíme na základě vnější podobnosti denotátů⁵³ podle barvy, tvaru, umístění, rozsahu a podle funkce: mušle, jako pojmenování pisoáru je metaforou na základě tvarové podoby s mušlí, schránkou vodního živočicha. I v tomto případě je použití právě tohoto výrazu vyžadováno rýmem. Pokud bychom použili synonymum pisoár, nevycházel by rým po melodické ani po rytmické stránce

*„Stojíme v řadě u bílejch **mušlí***

Měříme, co jsme kdo po cestách ušli.“⁵⁴

⁵¹ Karlík, 2012: 79

⁵² Hauser, 1986: 71

⁵³ tamtéž

⁵⁴ Píseň „Mušle“ (Xindl X, 2016: 9)

Metaforou na základě funkce je slovo uzel, jakožto námořní jednotka rychlosti. Ondřej Ládek v následujících verších využívá oba denotáty, čímž podtrhuje metaforické užití výrazu uzel.

*„Všechno dobrý, je i k něčemu zlý,
připomínaj mi na kapesníku **uzly**
a tak rychlostí těch **uzlů**, se teď vzdaluju zlu,
na chatrný dřevý bárce“⁵⁵*

4.1.2 Metonymie

Metonymie, tedy označení na základě vnitřní podobnosti denotátů, dělíme na metonymii strukturní, kontextovou a metonymickou apelativizaci. Následující verš je příkladem kontextové metonymie, kdy je dílo nahrazeno jménem autora. V tomto případě by nemetonymické vyjádření vedlo k zásadnímu narušení rytmu verše.

*„...slychával jsi ji cvičit **Beethovena** na terase“⁵⁶*

4.2 Homonyma

Homonyma jsou v Ládkových textech hojně zastupovanou skupinou slov. Mají mnoho podob a lze s nimi snadno vytvářet slovní hříčky, což je pro styl Ondřeje Ládky typické. Dělíme je na homonyma podle rozsahu, podle pravosti a na paronyma.

4.2.1 Homonyma podle rozsahu

Homonyma podle rozsahu dělíme na úplná a částečná. Úplné homonymum *kolej*, ve smyslu studentské ubytovny, vzniklo přejímkou slova z cizího jazyka, v tomto případě konkrétně z latinského výrazu *collegium* (sbor, kolegium, spolek, družstvo). Homonymní vztah má toto slovo se slovem *kolej*, ve smyslu dvojice kolejnic, po kterých jezdí vlaky. Na tento vztah upozorňuje i druhá věta verše, ve které se objevují „vlaky“ jako vtipná narážka na vztah analyzovaných slov.

⁵⁵ Píseň „Na vodě“ (Xindl X, 2016: 1)

⁵⁶ Píseň „Gréta“ (Xindl X, 2016: 5)

„Žiješ na **kolejích**,
Vlaky už vodjely
A město polyká dětský stíny“⁵⁷

Další verš ze stejné písně obsahuje homonyma „kladně“ a „Kladně“. Jednou se jedná o 6. pád toponyma Kladno, v rýmové dvojici pak o příslovce způsobu. Obě tato slova mají navíc různou grafickou podobu. Je to tedy podoba pouze částečná, protože se tato slova shodují pouze v tomto jednom tvaru. Z hlediska literárně teoretického se jedná o typický absolutní rým, tedy „splynutí slov rozdílného významu a gramatického tvaru“

„Míval jsem holku v **Kladně**
Nskončilo to zrovna **kladně**“⁵⁸

4.2.2 Nepravá homonyma

Nepravá homonyma mohou mít podobu homografní (shoda pouze grafická) či homofonní (shoda zvuková), jako je tomu v písni „Mýval“. Už v samotném názvu se kombinuje částečná homonymie slov *mýval*, živočich, a homofonního slovesného tvaru *míval*. Tento princip se vyskytuje v písni několikrát v různých obměnách, vždy za účelem vytvoření některého z kalamburních rýmů. Díky homofonii pak takový rým působí jako rým absolutní.

„**Mýval**
...
Míval jsem holku ze **Slap**
Ale říkala, už tu muziku **zeslab**“⁵⁹

Ondřej Ládek využívá ve své tvorbě i rým dvouslovný, díky kterému vytváří další varianty nepravých homonym.

⁵⁷ Píseň „Popelka“ (Xindl X, 2016: 2)

⁵⁸ Píseň „Mýval“ (Xindl X, 2016: 7)

⁵⁹ Píseň „Mýval“ (Xindl X, 2016: 7)

„Chtěl bych fakt zvednout hlavu,
Ale pak jen koukám se, **kery**
Futra jsou vhodný na zaseknutí **sekery**“⁶⁰

V textech kapely Slza je tento princip využíváný zřídka, ale ani zde se nezapře autorův osobitý umělecký projev. V následujících verších využívá bohatý rým.

„Nálepku, co **zas lepíš** na můj čelo
Jen svý oči **zaslepíš**“⁶¹

„Ukolébavkou, co **zní**, až se z **ní** probouzím“⁶²

4.2.3 Paronyma

Paronyma tvoří samostatnou kategorii slov, která jsou formálně podobná, ale významově nesouvisející, odlišná. V textech písní je můžeme nalézt v podobě skupiny rýmujících se slov či, jako je tomu ve druhé ukázce, v podobě aktualizace slovního spojení.

„Mám vítr z lidí, co furt jen **záviděj** a **závoděj**“⁶³

Ve slovním spojení „být platným členem společnosti“ ve významu být užitečný pro společnost je nahrazeno slovo „člen“ slovem „člun“. Toto paronymum využívá autor vtipně v kontextu písně s vodáckou tematikou.

„Být zase platným **člunem** společnosti.“⁶⁴

I při práci s paronymy využívá Ondřej Ládek dvouslovný rým.

„Míval jsem holku z **Třebenic**
A co mi zbylo po ní? **Třeba nic**“⁶⁵

⁶⁰ Píseň „Vít v kešeni“ (Xindl X, 2016: 6)

⁶¹ Píseň „Etikety“ (Slza, 2015: 4)

⁶² Píseň „Celibát“ (Slza, 2015: 3)

⁶³ Píseň „Na vodě“ (Xindl X, 2016: 1)

⁶⁴ Píseň „Na vodě“ (Xindl X, 2016: 1)

⁶⁵ Píseň „Mýval“ (Xindl X, 2016: 7)

4.3 Opozita

Opozitnost je v uměleckém stylu častým jevem. Opozita pomáhají vytvářet kontrast, který je žádaným tvůrčím prostředkem. Kontrast vytváří napětí a do značné míry utváří celkovou výstavbu textu. Některé texty kapely Slza jsou na kontrastu založené. Vyskytují se v nich různé druhy opozit, jak antonyma (polární opozita), tak opozita komplementární či vektorová.

„Čím **blíže** jdu k Tobě, tím jsi **dál**
Vím, že ve tvém náručí
Ztrácím **lhůtu záruční**“⁶⁶

Příkladem komplementárních opozit je dvojice „světlo – tma“

„Jsi mým **světlem**, co mi v **tmách**
Pokaždý zhasíná“⁶⁷

Píseň *Celibát* je na kontrastech, resp. paradoxech založena. Opozitnost se zde ale projevuje nepřímě. Do protikladu nejsou kladeny stejné slovní druhy, ale slova z opačných tematických skupin. Z hlediska literárně-teoretického se jedná o jevy, jako jsou paradox, kontrast a oxymóron. Refrén písně v sobě všechny tyto jevy snoubí.

„Chceš **dál spát** spolu za **celibát**,
Za moudrost **bláznit**, za **ticho řvát**.
Za víru **ptát se** a za **pravdu lhát**,
A za **život umírat**“⁶⁸

4.4 Synonyma

Synonyma jsou nezbytnou součástí slovní zásoby básníků i spisovatelů. Umožňují psát různé texty, a přitom zůstat u jednoho tématu. Synonyma rozšiřují autorovy možnosti nejen v rámci větších celků, ale také na malé ploše písně. Ondřej Ládek využívá synonyma zejména k podtržení ústředního tématu písně. V písních *Na vodě* a *Na palubě Titaniku* jsou to opakující se synonyma slova *lod'*, které je dominantním slovem synonymické řady *lod'* –

⁶⁶ Píseň „Lhůta záruční“ (Slza, 2015: 1)

⁶⁷ Píseň „Pouta“ (Slza, 2015: 10)

⁶⁸ Píseň „Celibát“ (Slza, 2015: 3)

člun – bárka – (jachta – Titanic). Slovník⁶⁹ neuvádí v synonymické řadě slova „*jachta*“ a „*Titanic*“, nicméně jejich užití jasně odkazuje k dominantnímu slovu *lod'*, resp. k jeho synonymům. V případě slov „*jachta*“ a „*bárka*“ je užití opodstatněno rýmem.

„Můj **člun** asi trpí závadou

Je častěji na dně nežli za vodou...

...

*Plul jsem vždycky po boku vaší **jachtě**,*

*Tam, kam jste chtěli, ne tam, kam jsem **já** chtěl*

A teď jsem bez navigace a připadám si ztracen

*Ale přesto nebudu se **vracet***

...

...a tak rychlostí těch uzlů se teď vzdaluju zlu,

*Na chatrný děravý **bárce**“⁷⁰*

Tato synonymická řada se objevuje i v písni *Světlo na konci tunelu*

„Ztratil jsem **člun** na širém moři,

*a na útesy míří má **lod'** ...“*

Chrématonymum *Titanic* odkazuje k historické zaoceánské lodi, jejíž plavba skončila tragicky.

„Voda ta si myslí svoje a navzdory řečem

*Nehodlá nic měnit na tom, že do **lodi** teče*

...

„Na palubě **Titaniku** volíme si strany

*Byť všechny záchranný **čluny** už jsou rozebrány.“⁷¹*

Synonyma *flám – mejdan, mušle – pisoár* a *šrám – rána – jizva* slovník jako synonyma neuvádí, nicméně podobný význam je patrný z kontextu písni, ve kterých se nachází.

⁶⁹ Pala, 2001: 141

⁷⁰ Píseň „Na vodě“ (Xindl X, 2016: 1)

⁷¹ Píseň „Na palubě Titaniku“ (Xindl X, 2016: 10)

„Stojíme v řadě u bílejších **mušlí**
Měříme, co jsme kdo po cestách ušli.

...

Stojíme v řadě u **pisodárů**
Měříme, kdo a jak tam zvládnul narůst...“⁷²

Slovník českých synonym uvádí slova flám a mejdan jako značková slova dvou samostatných synonymických řad: *flám – hýření – tah* a *mejdan – večírek – party*

„Už zase skončil **flám**, do vodky džus ti dám a pak ti spočítám nový
ztráty,
Úsměv si namaluj, i kdyby nebyl tvůj, vždyť co ti zbejvá, než se mi smát.
Popelko **mejdanů**, co snídá v županu a nechce tancovat podle táty
Víš dobře, kudy ne, nebe tě nemine, víš, že zázrak prej se smí stát“⁷³

Synonyma *šrám / rýha – rána – jizva* se objevují opakovaně v textech kapely Slza a obvykle jsou používány v přeneseném významu jako „rána / šrám / jizva na duši“

„Dál nechci pít splínů číš, dát sílu **šrámům** stavět mříž
Chtít **rány** vrátit a být pak jen spíš **ráně** blíž, blíž, blíž, blíž“⁷⁴

Občas se slovo šrám objeví i v původním významu jako „rána v podobě rýhy / jizva po ní“⁷⁵

„Na bradě malej **šrám** a v duši malej stín, ten bolí trochu víc“⁷⁶

„Jen pár **jizev** na duši a na těle mi zbylo“⁷⁷

„Chci sundat trochu tíhy, co mi dělá v duši **rýhy**...“⁷⁸

⁷² Píseň „Mušle“ (Xindl X, 2016: 9)

⁷³ Píseň „Popelka“ (Xindl X, 2016: 2)

⁷⁴ Píseň „Pouta“ (Slza, 2015: 10)

⁷⁵ Červená, 1998: 438

⁷⁶ Píseň „Fáze pád“ (Slza, 2015: 8)

⁷⁷ Píseň „Mýval“ (Xindl X, 2016: 7)

⁷⁸ Píseň „Vítr v kešeni“ (Xindl X, 2016: 6)

Zvláštní řadu synonym tvoří různé jednotky délky, tedy termíny, v písni *Od mozku k srdci*. Objevují se zde jednotky, jako jsou *metr*, stará jednotka míry *sáh* a jednotky *yard* a *míle*.

„...je to na sto milionů **mil**

...

*Od mozku k srdci je na čtvrt **sáhu***

...

*Je to **yardů** víc než padesát*

...

*Od mozku k srdci je jen půl **metru**...“⁷⁹*

⁷⁹ Píseň „Od mozku k srdci“ (Xindl X, 2016: 8)

5 Frazémy

V předposlední, nejobsáhlejší kapitole jsme se zaměřili na frazémy. Frazémy ozvláštňují texty a jejich prostřednictvím lze vyjádřit specifický záměr mluvčího⁸⁰, v tomto případě autora textů. Ondřej Ládek frazémy obměňuje a aktualizuje v závislosti na textu. Tyto změny jsou často motivovány versologickou stavbou textů a zároveň zdůrazňují jejich ironické či komické vyznění. Mezi frazémy jsme zařadili i okřídlená spojení, která mají svůj původ v textech písní či ve filmech. I tato slovní spojení Ondřej Ládek parafrázuje podle potřeb textu a používá je zvláště jako odkaz na díla, ze kterých vzešla. Tato intertextualita se také podílí na komickém vyznění některých textů.

Frazémy jsme členili podle Františka Čermáka na přirovnání, neslovesné frazémy, slovesné frazémy a frazémy větné (*Slovník české frazeologie a idiomatiky. 1.-5. díl*, 2016) a ty jsme dále členili na invarianty a varianty morfologické, lexikální, syntaktické, stylistické a frazeologické kontaminace.

5.1 Přirovnání

Tento typ frazému je v analyzovaných textech zastoupen nejméně a většinou se vyskytuje pouze v aktualizovaných variantních podobách.

5.1.1 Lexikální varianty

Přirovnání „ostuda jak lešení“ není ustáleným slovním spojením, ale konkrétní aktualizací přirovnání typu „jako hrom“, „jako trám“, stále se jedná o význam míry, velikosti. Užití slova „lešení“ je velmi pravděpodobně vyžadováno rýmem.

„Mám vítr v kešeni

*A ostudu **jak lešení**“⁸¹*

⁸⁰ Janovec, 2005: 149

⁸¹ Píseň „Vítr v kešeni“ (Xindl X, 2016: 6)

5.1.2 Frazeologické kontaminace

Z přirovnání „mít žaludek jak na vodě“ nebo „spát jako na vodě“ vstupuje do textu pouze jmenná část *na vodě*

*„Celej můj život plave **na vodě**“*

Mám vítr z lidí, co furt jen závoděj a záviděj“⁸²

V textu stejnojmenné písni výraz „na vodě“ skutečně popisuje plavbu, ale zároveň odkazuje i k významu nejistého, nepřijemného pocitu, strachu.

Další přirovnání, která se v textech objevují, nejsou ve frazeologických slovnících dohledatelná, nicméně je řadíme do kategorie přirovnání, neboť po stránce formální k této kategorii náleží. Jsou to originální přirovnání, která vzdáleně svým významem odkazují k jiným přirovnáním či častěji frazémům s podobným významem. Např. neslovesný frazém „zub času“ ve významu působení fyzického stárnutí je nahrazen přirovnáním „čas je jak rez“, ačkoliv zde je z kontextu patrný i význam působení stárnutí jakožto duševního procesu dospívání, jak naznačuje následující verš. Jedná se o opačný postup než v předcházejícím příkladu.

*„Čas je **jak rez**, i my jsme zrezli časem“*

Nevěříme už pohádkám“⁸³

I přirovnání „jak v ráně sůl“ je původním slovesným frazémem „sypat někomu sůl do rány“.

„Stále Tě mám v sobě víc, nežli mít bych Tě chtěl.“

***Jak v ráně sůl**, či spíš trn pod nehem“⁸⁴*

Přirovnání „Hlas, co zní jak dveře do dětství“⁸⁵ ani nelze vnímat jako aktualizaci nějakého frazému, vzhledem k tomu, že jeho interpretace není jednoznačná.

5.2 Frazémy neslovesné

Aby text oslovil široké publikum, hledají autoři stále nové přístupy, proto se v textech objevuje jen málo frazémů v invariantních podobách. Neslovesný frazém je i v samotném

⁸² Píseň „Na vodě“ (Xindl X, 2016: 1)

⁸³ Píseň „Gréta“ (Xindl X, 2016: 5)

⁸⁴ Píseň „Pouta“ (Slza, 2015: 10)

⁸⁵ Píseň „Gréta“ (Xindl X, 2016: 5)

názvu alba Xindla X „*Kvadratura záchranného kruhu*“. Slovní spojení „*kvadratura kruhu*“ označuje nesplnitelný úkol, protimluv⁸⁶, ve spojení přídatným jménem *záchranný* se zužuje význam na „nemožnost pomoci“. Frazém „jiskra naděje“ se jako jeden z mála objevuje v nezměněné invariantní podobě.

„*Mám vítr v kešeni, však nepropadám zděšení
vím, že jiskru naděje někdo vykřeše mi*“⁸⁷

Rovněž krátké frazémy „bok po boku“⁸⁸ a „dál a dál“⁸⁹ se v textech objevují v invariantu. Jsou to frazémy, které často ani nevnímáme jako specifický útvar, a které svým rozsahem umožňují snadné včlenění do textu a napomáhají rytmu i melodii písní.

„*plul jsem vždycky po boku vaší jachtě*“⁹⁰

„*Stále vím, že přístav můj jsi dál a dál*“⁹¹

5.2.1 Morfologické varianty

Ve zmiňovaném albu můžeme najít neslovesných výrazů více. Například expresivní výraz „*s holým zadkem*“, který je ve slovníku uváděn pouze v singuláru, se v morfologické variantě tohoto invariantu mění v plurál. Tato změna je dána potřebami rýmu „*zadky – nedostatky*“

„*Stojíme u mušlí
S holými zadky
A při tom v srdci hřejou nás
Cizí nedostatky*“⁹²

Čermákův slovník uvádí pouze variantu v jednotném čísle, nicméně význam se posunem do plurálu nijak nemění. V uvedeném příkladu se navíc nejedná jen o přenesený význam „být

⁸⁶ Čermák, 2009: 162

⁸⁷ Píseň „Vítr v kešeni“ (Xindl X, 2016: 6)

⁸⁸ Čermák, 2009: 41

⁸⁹ Čermák, 2009: 61

⁹⁰ Píseň „Na vodě“ (Xindl X, 2016: 1)

⁹¹ Píseň „Katarze“ (Slza, 2015: 7)

⁹² Píseň „Mušle“ (Xindl X, 2016: 9)

bez prostředků⁹³, ale také o skutečný stav v daném momentu, vzhledem k tomu, že píseň metaforicky pojednává o společnosti jako o mužích stojících u pisoáru a poměřujících se navzájem.

5.2.2 Stylistické varianty

Varianta stylistická frazému „druhý dech“ u dalšího příkladu vychází z melodie a rytmu verše, který je dán opakující se koncovkou *-ej/ěj*

*„Celej můj život plave na vodě,
Mám vítr z lidí, co furt jen záviděj a závoděj
A tenhle vítr mi vdechne **druhej dech...**“⁹⁴*

Ani tuto variantu Čermákův slovník neuvádí, nicméně význam „nově nabyté, obnovené životní energie“⁹⁵ zůstává stejný.

5.2.3 Komplexní varianty

Neslovesný výraz „kruhy pod očima“⁹⁶ se v textu objevuje v syntakticko-stylistické variantě v obráceném slovosledu a s protetickým *v*, což je vyžadováno rýmem a stylovým laděním písně.

„Mám pod vočima kruhy a po všech známejch dluhy...“⁹⁷

5.3 Frazémy slovesné

Tento typ frazémů je v textech zastoupen nejčastěji, jak v invariantních podobách, tak i v různých svých variantách. V invariantní podobě můžeme nalézt tyto frazémy: „být na dně“⁹⁸, „hodit / házet něco za hlavu“⁹⁹, „plavat v tom“¹⁰⁰, „mít z někoho / něčeho vítr /

⁹³ Čermák, 2009: 402

⁹⁴ Píseň „Na vodě“ (Xindl X, 2016: 1)

⁹⁵ Čermák, 2009: 64

⁹⁶ Čermák, 2009: 157

⁹⁷ Čermák, 2009: 129

⁹⁸ Čermák, 2009: 132

⁹⁹ Čermák, 2009: 184

¹⁰⁰ Čermák, 2009: 561

vichr¹⁰¹. Všechny jmenované frazémy jsou použity v písni *Na vodě* a tři z těchto frazémů jsou nějakým způsobem spjaty s tematikou vody. Je to typický příklad hry se slovy, která je Ondřeji Ládkovi vlastní.

„Můj člun asi trpí závadou

***Je častějč na dně** nežli za vodou*

...

*všechno **hodit to za hlavu**, přiznat si, že v **tom plavu***

a z přístavu zas vyplout na vodu

...

Celej můj život plave na vodě,

***mám vítr** z lidí, co furt jen závoděj a záviděj*

a tenhle vítr mý plachty pohání,

kam unáší mě, nemám zdání¹⁰²

Použití frazému „mít to za pár“¹⁰³ je motivováno i vytvořením vnitřního absolutního rýmu. Slovní hříčka je umocněna i repeticí „*nejhorší pár, pár, co...*“. Je to zároveň i jeden z mála frazémů, který se objevuje v textech kapely Slza.

„Jsme ten nejhorší pár

*Pár, co **má to za pár***

A přesto zkouší to dál¹⁰⁴

5.3.1 Lexikální varianty

V dalším příkladu nacházíme variantu frazému „mít z ostudy / vostudy kabát“¹⁰⁵, lexikální varianta „z hanby kabát“ je vyžadována rytmem. Tříslabičné slovo „ostuda“ je nahrazeno kratším dvouslabičným synonymem „hanba“.

¹⁰¹ Čermák, 2009: 880

¹⁰² Píseň „Na vodě“ (Xindl X, 2016: 1)

¹⁰³ Čermák, 2009: 543

¹⁰⁴ Píseň „Celibát“ (Slza, 2015: 3)

¹⁰⁵ Čermák, 2009: 520

*„Pak se vrátím z **hanby kabát***

Uši svěšený“¹⁰⁶

Další variovaný frazém „*stát v koutě*“ můžeme vykládat jako lexikální variantu frazému „sedět v koutě“¹⁰⁷, ale také jako variantu okřídleného spojení z filmu *Hříšný tanec* „*Bejby nebude sedět v koutě*“ či jako odkaz na text populární písně *Měls mě vůbec rád* české zpěvačky Ewy Farne, kde se vyskytuje toto slovní spojení v totožné variantě jako v textu Ondřeje Ládky

*„Nebudu v koutě **stát**, nebudu zkoušet s proudem jít*

*A už si nenechám pouze **zdát**, co chci žít“¹⁰⁸*

*„Nebudu v koutě **stát** a jen se hloupě **ptát***

Tak měls mě vůbec rád“¹⁰⁹

Z obou příkladů je zjevné, že výměna sloves *sedět* a *stát*, proběhla především kvůli potřebám rýmu.

5.3.2 Syntaktické varianty

Syntaktická varianta frazému „*mlít / mlátit (už)* z posledního“¹¹⁰ je vyžadována dvouslovným rýmem, díky kterému vzniká paronymická dvojice „*tu melu – tunelu*“

*„Životem zmatem z **posledního tu melu***

*A čekám na světlo na konci **tunelu**“¹¹¹*

5.3.3 Komplexní varianty

Slovesný frazém „*svěsit ocas / vocas / ohon*“ se v textu objevuje v aktualizované lexikální variantě jako neslovesný frazém „*svěšený uši*“. Výměna slova „*ocas*“ za slovo „*uši*“ je pravděpodobně dána obecněčeskou variantou přídavného jména „*svěšený*“. Spojení

¹⁰⁶ Píseň „Vítr v kešeni“ (Xindl X, 2016: 6)

¹⁰⁷ Čermák, 2009: 308

¹⁰⁸ Píseň „Fáze pád“ (Slza, 2015: 8)

¹⁰⁹ Píseň „Měls mě vůbec rád“ (Farna, 2006: 1)

¹¹⁰ Čermák, 2009: 588

¹¹¹ Píseň „Světlo na konci tunelu“ (Xindl X, 2016: 4)

„uši svěšený“ je obecněčeská varianta výrazu „uši svěšené“, zatímco ve spojení „ocas svěšený“ by se jednalo o spisovnou variantu, která by však narušovala stylové ladění písně.

„Mám vítr v kešeni
Však nepropadám zděšení“

...

„Pak se vrátím z hanby kabát
Uši svěšený“¹¹²

Aktualizovaná varianta frazému „vypálit někomu na čelo znamení / cejch“ se v následujícím příkladu projevuje jako přirovnání.

„...A i když **vypálený** do kůže
Je máme **jako cejch**, i s tím jde žít“¹¹³

Frazém „vidět světlo na konci tunelu“¹¹⁴ je vyjádřen jako neslovesný výraz *světlo na konci tunelu*:

„a čekám **na světlo na konci tunelu**“¹¹⁵

K velké obměně dochází u frazému „nasadit někomu (něčím) brouka / cvrčka / červa / švába do hlavy“¹¹⁶. V písni etikety se tento frazém mění nejen lexikálně, ale také morfologicky, čímž odkazuje k obdobnému frazému z písně *Amerika* slavné české kapely Lucie.

„**Nandej mi do hlavy tvý brouky**
A bůh nám seber beznaděj...“¹¹⁷

V odkazu na slavný hit kapely Lucie se ve verzi kapely Slza mění slovo „*brouky*“ na slovo „*hmyz*“, které je ve vztahu k slovu *brouk* hyperonymem, tedy nadřazeným slovem.

„**Nandej mi do hlavy svůj hmyz**, mám sprej a řeknu, brouku zmiz
A zdejchnu se z tvejch estakád...“¹¹⁸

¹¹² Píseň „Vít v kešeni“ (Xindl X, 2016: 6)

¹¹³ Píseň „Katarze“ (Slza, 2015: 7)

¹¹⁴ Čermák, 2009: 790

¹¹⁵ Píseň „Světlo na konci tunelu“ (Xindl X, 2016: 4)

¹¹⁶ Čermák, 2009: 58

¹¹⁷ Píseň „Amerika“ (Lucie, 1994: 12)

¹¹⁸ Píseň „Etikety“ (Slza, 2015: 4)

5.3.4 Frazeologické kontaminace

Frazémy „házet bláto/blátem po někom“ a „kydat na něco / někoho hnůj“¹¹⁹ s významem špinit, pomlouvat a různě někoho hanobit a obviňovat se v různých obměnách vyskytuje v textech Ondřeje Ládky dokonce vícekrát, jak v textech kapely Slza, tak v textech Xindla X. Slova *bláto* a *hnůj* jsou vždy nahrazena slovem *špína*. Tato varianta vyplývá z potřeb melodie a rýmu. Dlouhý vokál *-í-* slova *špína* je zpěvnější než *-ů-* slova *hnůj* a koncovka instrumentálu *-ou* slova *špína* je zase zpěvnější než koncovka *-em* slova *bláto*. Slovo *špína* navíc poskytuje o slabiku více než slovo *hnůj*.

*„A důstojník na oplátku **kydá špínu** na něj*

Přijímáme stanoviska a pak všichni žvaněj, jo, všichni žvaněj“¹²⁰

V následujících verších je slovo *špína* důležité z hlediska rytmu. Přepíšeme-li vždy poslední slova verše na vokály jednotlivých slabik, vyjde nám následující schéma

Í – a – á – e

Í – a – i

Í – u – á – e

Í – e – i

*„Snad zbylo ve mně víc než **splín** a fráze*

Tam někde pod šrámy dřímá cit

*Už nebudu dál jen **špínu házet***

A budu tady stát a chtít Tě ctít.“¹²¹

*„Dál nechci pít **splínů** číš, vláčet na zádech tenhle kříž*

***Házíš-li špínou**, tak jít nejde dál, vždyť to víš, víš, víš, víš“¹²²*

V poslední ukázce je slovo *špína* použito zvláště z důvodu melodie. Slovo *bláto* by neporušilo rytmus, ale neobsahuje žádnou frikativu, na rozdíl od slova *špína*. Frikativy (s, š, ž) jsou obsaženy v analyzovaných verších v každém druhém slově.

¹¹⁹ Čermák, 2009: 205

¹²⁰ Píseň „Na palubě Titaniku“ (Xindl X, 2016: 10)

¹²¹ Píseň „Katarze“ (Slza, 2015: 7)

¹²² Píseň „Pouta“ (Slza, 2015: 10)

Frazém s opačným významem „smýt ze sebe všechnu špínu“¹²³ se v aktualizované variantě také objevuje v několika textech.

*„Už zas se ti zdám a zas chceš mi psát po těle jméno svý
Už zas připlouváš ze dnů, co z nich děšť tu špínu dávno smyl“¹²⁴*

*„Zvládnu zřít se pout?
Nechat tu špínu, ať spláchne ji proud?“¹²⁵*

Frazém „zvolit / vybrat (si) / volit to menší zlo / ze dvou zel to menší“¹²⁶ se v textu objevuje v defrazeologizované variantě, která je pro účely rýmu vhodnější.

*„Ani režisér se se mnou nemazlí
já však nepřestávám věřit v obrat
Tak dál hledám **menší** mezi dvěma zly
co skrývají se pod maskou dobra“¹²⁷*

5.4 Frazémy větné

Větné frazémy poskytují největší prostor pro různé varianty, které jsou v uměleckém textu přímo žádoucí, ať už jde o nějaký z typů variant, či různé aktualizace, posuny významů a konstrukční změny typu defrazeologizace.

V základní, invariantní podobě se v textu vyskytuje následující frazém:

*„Říká se **dvakrát měř**
A **jednou řež**“¹²⁸*

Tento frazém je ale vzápětí aktualizován a dochází k otočení jeho významu pro posílení ironického vyznění textu:

¹²³ Čermák, 2009: 801

¹²⁴ Píseň „Atrakce“ (Slza, 2015: 2)

¹²⁵ Píseň „Pouta“ (Slza, 2015: 10)

¹²⁶ Čermák, 2009: 947

¹²⁷ Píseň „Světlo na konci tunelu“ (Xindl X, 2016: 4)

¹²⁸ Píseň „Mušle“ (Xindl X, 2016: 9)

*„To radši jednou měř
A stokrát řež“*

K aktualizaci dochází i v dalším frazému:

„Všechno dobrý je i k něčemu zlý“¹²⁹

Dalším frazémem v invariantní podobě je krátký frazém „Bůh ví, co / kdo / který / kdy / kde / proč...“¹³⁰

*„Rveme se, ač důvod dávno **bůh ví, kam se poděl**“¹³¹*

5.4.1 Lexikální varianty

Frazém „když se kácí les, lítaj / lítají třísky“ je s ohledem na téma písně *Na palubě Titaniku* transformován do následující lexikální varianty:

*„Na palubě Titaniku zraňujem svý blízky
Holt, když se kácí stožár, tak lítají třísky.“¹³²*

Nepatrný významový rozdíl je i v užití slovesa. Invariant pracuje se slovesem „kácet“ ve významu „podtětím, vyvrácením porážet, zatímco v aktualizované variantě se jedná o zvrtné sloveso „kácet se“ ve významu „padat k zemi“¹³³.

5.4.2 Frazeologické kontaminace

Frazeologickou kontaminací je frazém „nevím, či jsem loutka“, který v sobě spojuje větný frazém „neví, či je“¹³⁴ a frazém slovesný „být / bejt / stát se loutkou v něčích rukou“¹³⁵. Oba původní frazémy jsou nejdříve variovány. U prvního frazému dochází ke změně druhé osoby na první *nevím, či jsem*. U druhého frazému se mění syntaktická struktura a dochází i

¹²⁹ Píseň „Na vodě“ (Xindl X, 2016: 1)

¹³⁰ Čermák, 2009: 81

¹³¹ Píseň „Na palubě Titaniku“ (Xindl X, 2016: 10)

¹³² Čermák, 2009: 432

¹³³ Červená, 1998: 125

¹³⁴ Čermák, 2009: 591

¹³⁵ Čermák, 2009: 353

ke změně v lexikální vrstvě *být něčí loutka*. V závěru tedy dochází k vytvoření individuálního frazému, platného v konkrétním textu.

„A hraju ve hře, co znám z rychlíku

A ani nevím, čím jsem loutka“¹³⁶

¹³⁶ Píseň „Světlo na konci tunelu“ (Xindl X, 2016: 4)

6 Porovnání autorského stylu Ondřeje Ládky v textech kapel Slza a Xindl X

Poslední kapitola této práce zkoumá texty Ondřeje Ládky v závislosti na projektu, pro který tvoří. V textech obou kapel je patrné, že cílí na jiné posluchačstvo, i samotný proces tvorby textů je u každého projektu jiný.

6.1 Kapela Slza

Kapela Slza vznikla v roce 2015 a od počátku jejího působení byl jejím hlavním textařem Ondřej Ládek. Na jejím debutovém albu *Katarze* je patrné, že texty byly psány všechny v jednom časovém období, zvláště opakující se slovní obraty, resp. slova, která se snadno rýmují a zpívají. Jsou to zejména slova s dlouhým otevřeným vokálem *-á-*. Jednoslabičná slova jako *dál*, *šrám*, *pár* apod. a jednoslabičné infinitivy sloves, např. *spát*, *rvát*, *řvát*, *ptát* (*se*). Slovo *dál* se dokonce objevuje v každé písni na jejich debutovém albu.

„Čím blíž jdu k tobě, tím jsi *dál*
Vím, že ve tvém náručí ztrácím *lhůtu záruční*“¹³⁷

„Chceš *dál spát* spolu za celibát,
Za moudrost bláznit, za ticho *řvát*“¹³⁸

„Ze *spárů svárů* chci se hnout,
A *dál* přes řeku vzteku plout“¹³⁹

„Můžem odložit štít, popustit oka *sít*
Hrát se dechem, když sníh bere sílu *dál jít*“¹⁴⁰

¹³⁷ Píseň „Lhůta záruční“ (Slza, 2015: 1)

¹³⁸ Píseň „Celibát“ (Slza, 2015: 3)

¹³⁹ Píseň „V dešti zášti“ (Slza, 2015: 5)

¹⁴⁰ Píseň „Pozice off“ (Slza, 2015: 9)

*„Dál počítám každé hřích, každé díl bezpráví
Rány, co čas, jak už vím, nespraví“¹⁴¹*

Dalším častým vokálem je *-í/ý-*. I tento vokál se objevuje v jednoslabičných slovech, např. *splín, vstříc, víc* apod., v přivlastňovacích zájmenech s unifikovanou koncovkou *-ý* (*mý, tvý, svý*) a v jednoslabičných infinitivech, např. *pít, jít, bít (říct)*, v infinitivech sloves 1. třídy, kde vokál *-í-* nahrazuje vokál *-é-*, např. *sníst, víst, splíst* a v 1. a 2. osobě přítomného slovesa vědět (*vím, víš*).

*„Na city **mý** a **tvý** už prach si sedá,
Ač to **vím**, pokouším se dál“¹⁴²*

*„Ze stínu **splínů** **jít** na brány ráje **bít**“¹⁴³*

*„Máš příchut' hříchů, co **vstříc** jim půjdu rád
Šrámů, co k ránu mám **víc**, než smí se zdát“¹⁴⁴*

*„Nezkoušej se mě zítra ptát,
zda jsem se nemoh snažit **víc**.
Víš, že mám paty samej šrám,
jak jsem Ti zkoušel vyjít **vstříc**“¹⁴⁵*

*„Na bradě malej šrám a v duši malej **stín**, ten bolí trochu **víc**
Jsem tady jen pár dní, a přesto o všech **vím**, co nevyjdou mi **vstříc**“¹⁴⁶*

Většina těchto slov se opakovaně objevuje nejen v albu Katarze, ale i na dalším albu kapely Slza, takže je patrný vzorec tvorby, který Ondřej Ládek používá při psaní textů pro

¹⁴¹ Píseň „Pouta“ (Slza, 2015: 10)

¹⁴² Píseň „Katarze“ (Slza, 2015: 7)

¹⁴³ Píseň „V dešti zášti“ (Slza, 2015: 5)

¹⁴⁴ Píseň „Vstříc nekonečným“ (Slza, 2015: 6)

¹⁴⁵ Píseň „Lhůta záruční“ (Slza, 2015: 1)

¹⁴⁶ Píseň „Fáze pád“ (Slza, 2015: 8)

kapelu Slza. Aktuální hit *Na srdci*, který Slza nazpívala se zpěvačkou Celeste Buckingham, obsahuje téměř všechna opakující se slova z předcházejícího alba *Katarze*.

*„Jak **jít** Ti **vstříc***

*Když máme **jít dál***

...

*Neřešit **víc***

*Kdo s **kým** a kde spal*

...

*Až v nás ten smutek půjde **spát***

*Až **zášť** i **splín** zmizí napořád“¹⁴⁷*

Vokály *-á-* ani *-í-* nejsou samy o sobě v písních nijak neobvyklé, nicméně v textech kapely Slza jsou pilířem melodie i rytmu. Slova, ve kterých se tyto vokály vyskytují, se velmi často opakují, a to nejen samostatně, ale i v rámci slovních spojení či rýmových dvojic. Rým *víc – vstříc* se objevuje nejen na albu *Katarze*, ale jak je vidět na příkladu výše, využívá Ondřej Ládek tohoto rýmu i v dalším albu kapely Slza. Tento způsob práce textu se stal i námětem prvního dílu zábavného pořadu *Kumšt*.

Dalším velmi výrazným prvkem v textech kapely Slza je častý výrazný eufonický vnitřní rým v refrénech.

*„Dál nechci **pít splínů** číš, dát sílu **šrámům** stavět **mříž***

***Chtit** rány vrátit a **být** pak jen **spíš** ráně **blíž**, **blíž**, **blíž**, **blíž**“¹⁴⁸*

*„Jsem na horský **dráze**, **fáze** pád*

*Chci se o svou **túru** **vzhůru** rvát*

*Dnešní noc ať **hříchu** **příchut'** má*

*Než mi **ráno ránu** dá“¹⁴⁹*

¹⁴⁷ Píseň „Na srdci“ (Slza, 2017: 7)

¹⁴⁸ Píseň „Pouta“ (Slza, 2015: 10)

¹⁴⁹ Píseň „Fáze pád“ (Slza, 2015: 8)

„*Máš příchut' hříchů, co vstříc
jim půjdu rád
Šrámů, co k ránu mám víc,
než smí se zdát*“¹⁵⁰

„*Chci v dešti zášti stát a k tanci dál tě zvát
Chci vyslyšet ten hlas, co vábí z dále
Ze stínů splínů jít na brány ráje bít
Kde žárlivosti žár už nás nespálí
...
Zvládnou ten déšť, zvládnou tu zášť
Zvládnou i splíny, neublíží mi
Zvládnou ten déšť, zvládnou ten žár
Zvládnou to pár dní, víc než jen pár*“¹⁵¹

„*Chceš dál spát spolu za celibát,
za moudrost bláznit, za mír se rvát.
Za viru se ptát se a za pravdu lhát
a za vítězství ani jednou nevyhrát.*
...
Jsme ten nejhorší pár, pár, co má to za pár...“¹⁵²

Nejopakovanější slova jako *dál*, *šrám*, *vstříc* a oblíbené slovní spojení *sůl v ráně* se neopakují pouze v albu *Katarze* kapely Slza, ale také v písni *Léto lásky*, která je velmi příznačně společnou písni Xindla X, Slzy, ale také druhé nejhranější kapely Chinaski a dalších interpretů.

¹⁵⁰ Píseň „Vstříc nekonečným“ (Slza, 2015: 6)

¹⁵¹ Píseň „V dešti zášti“ (Slza, 2015: 5)

¹⁵² Píseň „Celibát“ (Slza, 2015: 3)

„Vzpínej **dál** k letu svý křídla promrzlý,
pláchnout zkus z opratí.
Chvátej **vstříc** létu lásky, kde všechno zlý
v krásný se obrátí.

...

Létu, kde **šrámy** se zcelí.

...

Neohlížej se zpět,
vždyť žijem právě teď,
nesyp sol' do rán včerajších...“¹⁵³

„Stále Tě mám v sobě víc, nežli mít bych Tě chtěl
Jak v **ráně sůl** či spíš trn pod nehtem“¹⁵⁴

Všechny texty kapely Slza jsou psány v ich-formě, občas se výjimečně objeví i 1. osoba množného čísla, a tím se výrazně liší od textů Xindla X. Oproti Xindlovým textům se v písních kapely Slza objevuje mnohem méně frazémů. Ondřej Ládek ve skladbách Slzy používá obecněčeské výrazy, ale pracuje s jinými obecněčeskými prvky než v textech, které píše pro svůj vlastní projekt. Intertextovost, která je výrazným prostředkem v písních Xindla X, se v písních Slzy projevuje pouze v malé míře a všechny odkazy směřují pouze k dalším českým populárním písním, jak je vidět ve čtvrté kapitole. To je dáno především rozdílnou cílovou skupinou obou projektů. Slza cílí na mladší posluchačstvo, její texty jsou čitelnější, předvídatelnější a méně náročné na kulturní přehled posluchače, proto jsou texty více či méně neutrální a stylově i tematicky podobně laděné.

6.2 Xindl X

Pražský rodák Ondřej Ládek, scénárista a písničkář, se objevil na české hudební scéně v roce 2008. Na jeho tvorbě se výrazně projevil kladný vztah k češtině, kterou mj. studoval na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy. Po studiu scenáristiky na Filmové fakultě Akademie múzických umění se dostal do všeobecného povědomí díky komediálnímu

¹⁵³ Píseň „Léto lásky“ (Xindl X, 2015)

¹⁵⁴ Píseň „Pouta“ (Slza, 2015: 10)

seriálu s hudební tematikou *Comeback*, ke kterému psal scénář, a od kterého byl již jen krůček k hudební kariéře, jak sám podotýká v biografii na svých webových stránkách. „*Za peníze, co jsem na Comebacku vydělal, jsem si splnil sen a natočil jsem si desku. A světe, div se, měla úspěch a ze mě byl najednou Xindl na plnej úvazek.*“¹⁵⁵

Tvorba Xindla X pro vlastní potřebu se výrazně liší od textů, které Ondřej Ládek píše jiným interpretům (tzv. na objednávku). Jednotlivé texty na albech Xindla X se navzájem výrazně liší, témata ani literární postupy se neopakují. Každý text je psán z jiné perspektivy. Jednou je psán v er-formě, jindy ich-formě či v 1. osobě množného čísla.

Intertextovost a situovanost tvoří v textech Xindla X samostatnou kapitolu. Ondřej Ládek ve svých textech odkazuje nejen na jiné texty, ale i na mimotextovou realitu. Intertextovost je zastoupena několika typy, např. parafráze filmového titulu z roku 1982 *Vítr v kapse*. V písni *Vítr v kešeni* je slovo „kapsa“ nahrazeno nespisovnou variantou *kešeň*, což je motivováno pravděpodobně snazší prací s rytmem i rýmem. Varianta „mám vítr v kapse“ by byla náročnější na zřymování a lichý počet slabik by znesnadňoval práci s rytmem. Obecná čeština je navíc autorovu stylu bližší.

*„Mám vítr v kešeni
Však nepropadám zděšení“¹⁵⁶*

Spojení „žáby v hrnci“, které se objevuje v eponymní písni z alba Xindla X, by se dalo chápat jako aluze na lidově tradovaný „efekt/syndrom vařené žáby“. Tradičně je tento syndrom interpretován jako návod, jakým způsobem učinit velkou změnu, tak, aby byla efektivní. V písni má toto spojení formu přirovnání „být jako žáby v hrnci“ a v rámci textu je i podrobněji vysvětleno, což bychom mohli chápat i jako adaptaci prozaického textu, tedy převod z prózy do písně.

*„Jsme jako žáby v hrnci, který na konci směny se konejší,
Že co voda je vodou, tak ani náhodou nikdy nebyla chladnější
Jsme jako žáby v hrnci, když voda postupně zvyšuje teplotu
Nejdřív o dva stupně, nebo o tři stupně, nejdřív to jde a pak už ne, pak
máme peklo tu.“¹⁵⁷*

¹⁵⁵ O mně. Xindl X [online]. [cit. 2018-03-19]. Dostupné z: <https://www.xindlx.cz/o-mne>

¹⁵⁶ Píseň „Vítr v kešeni“ (Xindl X, 2016: 6)

¹⁵⁷ Píseň „Žáby v hrnci“ (Xindl X, 2016: 3)

Aluzí, neboli narážkou jsou i jména postav z jiných textů. Vzhledem k tomu, že se v následující ukázce objevují postavy ze dvou různých textů, mohli bychom už mluvit o centu, neboli koláži.

„Naše svoboda je bezbřehá, prej to psali v Mladý frontě

***Velkej bratr** na to dohlíží, ruku v ruce s **Velkým Vontem**“¹⁵⁸*

Postava Velkého bratra z románu George Orwella „1948“ a postava Velkého Vonta z Foglarových „Rychlých šípů“ mají společnou snahu vše kontrolovat a na vše dohlížet. Nicméně postava Velkého bratra je záporná, zatímco Velký Vont je volený náčelník Vontů, tudíž jeho charakter je dán tím, kdo tuto funkci právě zastává.

Dalším typem intertextu, který se v Xindlových textech objevuje, je variace. V písni s aluzivním názvem Popelka se jedná o variaci motivů ze stejnojmenné pohádky. Objevují se zde klasické motivy z tohoto populárního příběhu, jako jsou *střevíc*, *kočár*, *holubi*, *přebírání hrachu a popelu* či odbíjení *půlnoci*.

„Než ze sna procitáš

***Půlnoc** je vodbitá*

***Kočár** dávno ztratil se v tmách*

...

***popel a hrách** a hry*

*s kým **Popelko** půjdeš spát*

***holubi** už odlítli*

***přeber** si to sama“¹⁵⁹*

Tato píseň je ironickou parafrází příběhu o Popelce, autor v ní oslovuje mladou studentku, která chodí na večírky a žije promiskuitně, ale cítí se osamělá. Ondřej Ládek používá jazyk obecné češtiny, aby text vyzněl autenticky a mohl lépe zapůsobit na posluchače, zároveň tím narušuje pohádkovou představu Popelky.

¹⁵⁸ Píseň „Žáby v hrnci“ (Xindl X, 2016: 3)

¹⁵⁹ Píseň „Popelka“ (Xindl X, 2016: 2)

„Protipólem intertextovosti je situovanost“¹⁶⁰. Ládkovy texty se vztahují k různým mimotextovým skutečnostem, ať jsou to skuteční lidé, např. hudební a filmový kritik, novinář Jan Rejžek; zpěvák, kytarista a skladatel Prince.

„*Až mě pak jednou z baru odnesou nohama napřed*
*A až mi to **Honza Rejžek** v nekrologu natře*“¹⁶¹

„*Míval jsem holku z Třince,*
*Ale říkala, pusť tam radši **Prince**.*“¹⁶²

či skutečná místa, která mají i širší kulturní konotace, např. Betlém jako symbolické místo křesťanství či Mekka jako významné místo muslimů.

„*Tři tisíce tři sta třicet čtyři*
*Kiláků je od **Betléma k Mecce***“¹⁶³

Z mimotextových odkazů můžeme jmenovat i historickou loď Titanic, která se objevuje v písni *Na palubě Titaniku*, a na jejíž neslavný konec autor v textu opakovaně naráží.

„*Na konci partie na každéj pád*
*Se všechny naděje **roztříští o kru***
Tak už to chodí, na týchle lodi
*Na **Titaniku***
...
...Pánbůh ale z našich sporů nechce dělat vědu
*vždyť i s náma je co nevidět **uloží k ledu, jó, pěkně k ledu***“¹⁶⁴

Album *Kvadratura záchranného kruhu*, které vzniklo v přibližně stejné době jako album kapely Slza *Katarze*, je plné různorodých textů. Ondřej Ládek v něm neopakuje slova ani frazémy, každá píseň na albu má jiné tematické zaměření a pracuje s jinými motivy.

¹⁶⁰ Peterka, 2007: 64

¹⁶¹ Píseň „Vítr v kešeni“ (Xindl X, 2016: 6)

¹⁶² Píseň „Mýval“ (Xindl X, 2016: 7)

¹⁶³ Píseň „Od mozku k srdci“ (Xindl X, 2016: 8)

¹⁶⁴ Píseň „Na palubě Titaniku“ (Xindl X, 2016: 10)

Společným rysem všech Ládkových textů je užití obecné češtiny, nicméně míra užití prvků obecné češtiny opět závisí na projektu, pro který Ládek píše text.

V textech Xindla X je také velké množství vlastních jmen, jak antroponym, tak nepravých antroponym,

*„Až mě pak jednou z baru odnesou nohama napřed
A až mi to **Honza Rejžek** v nekrologu natře“¹⁶⁵*

*„Bylo to v lednu, když **Gréta** ztratila se
ptal ses po ní až do března“¹⁶⁶*

tak také zoonym,

*„...než mi věřitelé začnou hledat řešení
V oběšení pryč odnese mě **Šemík**.“¹⁶⁷*

toponym, kosmonym

*„Na **Slapech** ode dna k hladině
Je to yardů víc než padesát“
...
„Od povrchů **Marsu** k **Venuši**
Je to na sto milionů mil“¹⁶⁸*

či chrématonym.

*„A jedu k bráně, když nemám puk
A cestu ke štěstí hledám na **Google mapách**“¹⁶⁹*

*„Naše svoboda je bezbřehá, prej to psali v **Mladý frontě**
Velkej bratr na to dohlíží ruku v ruce s **Velkým Vontem**“¹⁷⁰*

¹⁶⁵ Píseň „Vítr v kešeni“ (Xindl X, 2016: 6)

¹⁶⁶ Píseň „Gréta“ (Xindl X, 2016: 5)

¹⁶⁷ Píseň „Vítr v kešeni“ (Xindl X, 2016: 6)

¹⁶⁸ Píseň „Od mozku k srdci“ (Xindl X, 2016: 8)

¹⁶⁹ Píseň „Světlo na konci tunelu“ (Xindl X, 2016: 4)

¹⁷⁰ Píseň „Žáby v hrnci“ (Xindl X, 2016: 3)

Dalším zajímavým rysem Xindlovy tvorby, zvláště v poslední době, je prolínání češtiny a slovenštiny. Jednou z posluchačsky nejúspěšnějších písní roku 2016 byla píseň *Cudzinka v tvojej zemi* (Čecháček made, 2014), kterou napsal Xindl X ve spolupráci se slovenskou písničkářkou Mirkou Miškechovou. Píseň o neporozumění v milostném vztahu je metaforicky převedena do kontextu jazykové bariéry, která se od rozdělení Československa v roce 1993 stále více prohlubuje, o čemž svědčí i množství článků, reportáží a rozhovorů na toto téma. V písni je množství frazémů, které tematicky pokrývají oblast řeči, slov, slovní zásoby a jazyka jako takového.

*„Ještě včera mluvili jsme stejnou řečí,
ale společná **slovní zásoba** se tenčí.
Můj **ostrovtip** ztrácí břit a už jen řeže
a nezvratně trhá a trhá a trhá **hovorů nit**“¹⁷¹*

Ondřej Ládek je velkým obdivovatelem slovenské hudební scény, také proto ve spolupráci s Mirkou Miškechovou pokračuje. Mirka Miškechová napsala slovenskou část textu k písni *Na srdci*, která je úspěšnou spoluprací kapely Slza a slovenské zpěvačky amerického původu Celeste Buckingham.

¹⁷¹ Píseň „Cudzinka v tvojej zemi“ (Xindl X, 2014: 5)

7 Závěr

Cílem této práce byl co nejširší rozbor slovní zásoby současných populárních písní na základě analýzy dvaceti vybraných textů kapel Slza a Xindl X, které napsal Ondřej Ládek. K tomuto výběru nás přivedlo porovnávání výsledků žebříčků hitparád za rok 2016.

Již v první kapitole jsme zaznamenali, že všechny jevy, které jsme chtěli v práci analyzovat, se navzájem prolínají a není možné je zcela oddělit. První kapitola nám umožnila prozkoumat vrstvy jazyka, které pokrývají slovní zásobu textů Ondřeje Ládky. Některé vrstvy jazyka nejsou v textech, vzhledem k jejich aktuálnosti, vůbec zastoupeny. Dialektismy, argot, historismy či archaismy nejsou v žánru populární hudby obvyklými výrazovými prostředky. Nejvíce do slovní zásoby Ondřeje Ládky vstupuje obecná čeština a slova s příznakem hovorovosti. Použití těchto jazykových oblastí ovlivňuje všechny následující zkoumané jevy.

Kapitola zaměřená na významovou stránku slov nás dovedla ke specifické práci s jazykem, která je Ondřeji Ládkovi vlastní. V této kapitole jsme ukázali množství nepravých homonym a paronym, které Xindl X využívá v nápadité hře se slovy či jeho práci s konkrétními synonymy napříč texty obou projektů.

V obsáhlé kapitole frazémů se ještě více projevilo vzájemné propojení všech analyzovaných jevů, když jsme mohli vidět, jak Xindl X variuje frazémy po stránce morfologické, lexikální, syntaktické i po stránce stylistické. Z analýzy vyplynulo, že invarianty frazémů se v textech téměř nevyskytují, a pokud ano, jedná se o kratší frazémy, které se v písni snadno rytmezují.

Závěrečná srovnávací kapitola nám odhalila významné rozdíly mezi vlastní tvorbou Ondřeje Ládky a texty, které píše na objednávku jiným interpretům. V textech kapely Slza je patrný promyšlený hudební koncept, který míří na konkrétní cílovou skupinu. Všechny texty jsou psány podobným stylem, nedochází v nich k větším jazykovým experimentům či k používání náročnějších metafor. Slovní zásoba je poměrně úzká a neutrální a v textech se opakují slova, aniž bychom pozorovali výraznou snahu nahradit je synonymy. Oproti tomu analýza textů Xindla X odhaluje zcela jiný přístup k tvorbě. Texty jsou rozmanité tematicky i výběrem literárních prostředků a postupů. Ve skladbách Xindla X se setkáváme s množstvím odkazů jak intertextových, tak mimotextových, čímž je nám umožněno vnímat obsah sdělení v širším kulturním kontextu. Osobitost literárního projevu Ondřeje Ládky se

tak naplno projevuje, aniž by byla svazována představou konkrétního marketingového produktu, jako se tomu děje v případě skupiny Slza.

Tvorba Ondřeje Ládky by si jistě zasloužila hlubší analýzu, rozsah, cíl práce a krátká existence kapely Slza nám to však neumožňují, neboť bylo třeba držet se v kontextu hudební sezony roku 2016, abychom dostáli požadavku aktuálnosti materiálu, tak jak jsme si to vytyčili na počátku práce.

8 Seznam použitých informačních zdrojů

Hudební nosiče

Ewa Farna: *Měls mě vůbec rád.* (Universal Music 2006)

Lucie: *Černý kočky, mokrý žáby* (B&M Music 1994)

Slza: *Katarze.* (Universal Music 2015)

Slza: *Holomráz.* (Universal Music 2017)

Xindl X: *Čecháček made.* (Universal Music 2014)

Xindl X: *Kvadratura záchranného kruhu.* (Universal Music 2016)

Seznam použité literatury

ČERMÁK, František. *Slovník české frazeologie a idiomatiky.* 1. Přirovnání. 2. přeprac. a dopl. vyd. Praha: Leda, 2009, 507 s. ISBN 978-80-7335-215-8.

ČERMÁK, František. *Slovník české frazeologie a idiomatiky.* 2. Výrazy neslovesné. 2. přeprac. a dopl. vyd. Praha: Leda, 2009, 547 s. ISBN 978-80-7335-215-8.

ČERMÁK, František. *Slovník české frazeologie a idiomatiky.* 3. Výrazy slovesné. 2. přeprac. a dopl. vyd. Praha: Leda, 2009, 507 s. ISBN 978-80-7335-215-8.

ČERMÁK, František. *Slovník české frazeologie a idiomatiky.* 4. Výrazy větné. 2. přeprac. a dopl. vyd. Praha: Leda, 2009, 507 s. ISBN 978-80-7335-215-8.

ČERVENÁ, Vlasta, 1998. *Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost: s dodatkem Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy České republiky.* Vyd. 2., opr. a dopl. Redaktor Josef FILIPEC. Praha: Academia. 647 s. ISBN 80-200-0493-9.

HAUSER, Přemysl. *Nauka o slovní zásobě.* 2. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1986, 195 s. ISBN 14-357-86

HUBÁČEK, Jaroslav. *Malý slovník českých slangů.* 1. vyd. Ostrava: Profil, 1988, 189 s. ISBN 48-010-88

JANOVEC, Ladislav. *Nevětné frazémy v nové slovní zásobě.* In: MARTINCOVÁ Olga. *Neologizmy v dnešní češtině.* Praha: Ústav pro jazyk český, Akademie věd České republiky, 2005, s. 147-158. ISBN 80-86496-21-X.

KARLÍK, Petr, Marek NEKULA, Zdenka RUSÍNOVÁ a Miroslav GREPL. *Příruční mluvnice češtiny.* Vyd. 2., opr. [i.e. 4. vyd.]. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2012, 799 s. ISBN 978-80-7106-624-8.

PALA, Karel, Jan VŠIANSKÝ. *Slovník českých synonym.* 3. vyd. Praha NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2001, 479 s. ISBN 80-7106-450-5.

PETERKA, Josef. *Teorie literatury pro učitele*. 3. vyd. Jiloviště: MME Mercury Music & Entertainment s. r. o., 2010, 345 s. ISBN 978-80-239-9284-7.

SGALL, Petr, Jarmila PANEVOVÁ. *Jak psát a jak nepsat česky*. 1. vyd. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum, 2004, 197 s. ISBN 80-246-0871-5

Elektronické zdroje

Karaoke texty. [online]. [cit. 2017-05-10]. Dostupné na WWW: <http://www.karaoketexty.cz/>

Mezinárodní federace hudebního průmyslu. [online]. [cit. 2017-05-10]. Dostupné na WWW: <http://www.ifpicr.cz/>

O mně. Xindl X [online]. [cit. 2018-03-19]. Dostupné na WWW: <https://www.xindlx.cz/o-mne>